

Roman Taborski

Tymon Terlecki (1905-2000)

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 35, 179-182

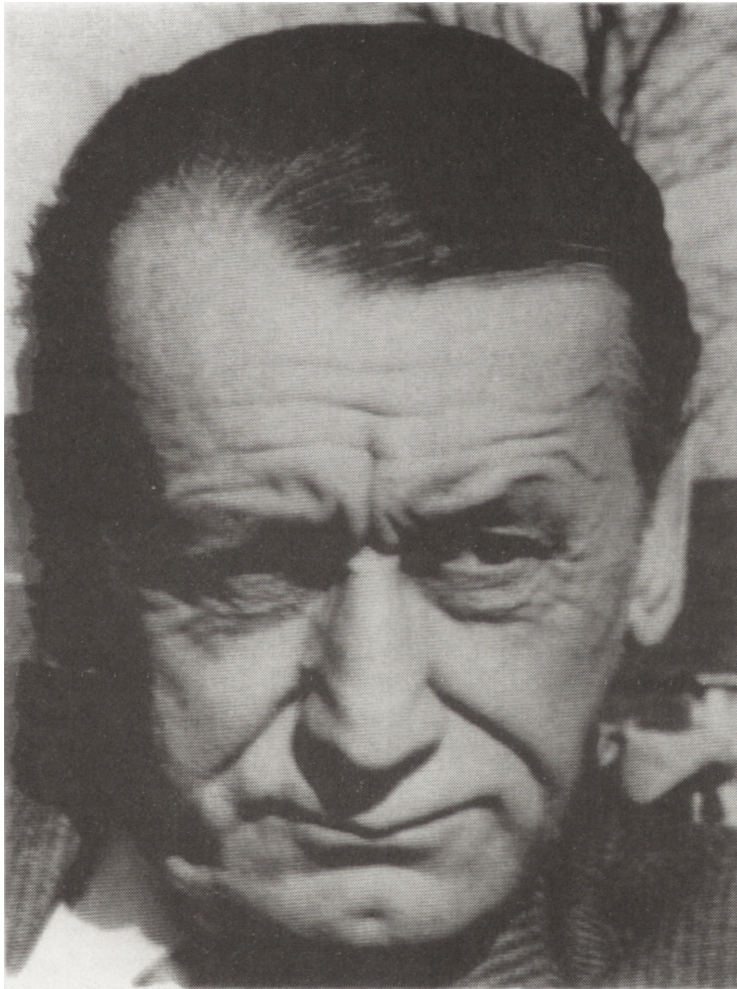
2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Roman Taborski

TYMON TERLECKI
1905-2000

Dnia 6 listopada 2000 r. zmarł w Oxfordzie, w wieku 95 lat, Profesor Tymon Terlecki, członek honorowy Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza.

Tymon Terlecki urodził się w Przemyślu 10 sierpnia 1905 r. Do gimnazjum uczęszczał we Lwowie, tam też ukończył polonistykę na Uniwersytecie Jana Kazimierza, a następnie doktoryzował się u Juliusza Kleinera. Na łamach lwowskiego dziennika „Słowo Polskie” rozpoczął działalność jako krytyk teatralny. W latach 1932-34 przebywał w Paryżu jako stypendysta rządu francuskiego. Po powrocie do kraju zamieszkał w Warszawie. Wykładał historię dramatu w Państwowym Instytucie Sztuki Teatralnej, był recenzentem teatralnym tygodnika „Pion”, w 1936 r. objął redakcję kwartalnika „Scena Polska”, pisma naukowego o bardzo wysokim poziomie, prekursora dzisiejszego „Pamiętnika Teatralnego”. Stał się jednym z twórców nowoczesnie pojmowanej polskiej nauki o teatrze, wraz Bohdanem Korzeniewskim propagował nowy u nas typ krytyki teatralnej, koncentrującej uwagę nie na tekście wystawianego utworu, ale na inscenizacji.

Wybuch drugiej wojny światowej zastał Terleckiego we Francji. Powołał do życia i redagował, w Paryżu, a następnie w Londynie, aż do likwidacji w 1949 r., tygodnik „Polska Walcząca”. Po zakończeniu wojny pozostał w Londynie i brał bardzo aktywny udział w życiu naukowym, literackim i społecznym polskiej emigracji. Był profesorem Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie (PUNO), dwukrotnie, w latach 1955-59 i w 1965 r., prezesem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie, członkiem Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie, zasłużonego Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu i wielu innych polskich i zagranicznych towarzystw naukowych. Należał do stałych współpracowników czołowych czasopism kulturalnych polskiej emigracji, londyńskich „Wiadomości” i paryskiej „Kultury”.

W latach 1964-78 Terlecki przebywał w Stanach Zjednoczonych i wykładał historię polskiej literatury i polskiego teatru na uniwersytecie w Chicago. Po powrocie do Londynu nadal wykładał w PUNO, w latach 1980-81 był prezesem Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Na przełomie 1981 i 1982 r. odbył wraz z żoną, aktorką i pieśniarką Tolą Korian (1911-1983) objazd z odczytami po Stanach Zjednoczonych i Kanadzie.

W dorobku naukowym Tymona Terleckiego na pierwszym miejscu znajdują się prace poświęcone teatrowi. Rozprawa *Funkcja społeczna teatru*, ogłoszona w 1938 r., została przypomniana w wydanej w Warszawie w 1984 r. książce *Rzeczy teatralne*. W książce tej zostały również przedrukowane powstałe już po drugiej wojnie światowej szczególnie ważne studia poświęcone polskiemu „teatrowi monumentalnemu”, a przede wszystkim Mickiewiczowi, Wyspiańskiemu i Leonowi Schillerowi. Podsumowaniem wieloletnich badań Terleckiego nad Wyspiańskim jest wydana w języku angielskim obszerna monografia *Stanisław Wyspiański* (Bo-

ston 1983). Książka, pisana z myślą o zagranicznym czytelniku, eksponuje nowatorstwo artystyczne w skali międzynarodowej wielkiego polskiego twórcy, prawie nieznanego poza własnym krajem wskutek fatalnej bariery językowej. Na przypomnienie zasługuje również pięknie napisana „opowieść biograficzna” o Helenie Modrzejewskiej *Pani Helena* (Londyn 1962 i Kraków 1991). W książce tej szczególnie cenne są oparte na własnych badaniach źródłowych autora rozdziały poświęcone zagranicznej karierze wielkiej aktorki. Bardzo wartościowa od strony zarówno dokumentacyjnej, jak i interpretacyjnej jest znakomicie opracowana edycja korespondencji Leona Schillera z Edwardem Gordonem Craigiem („Pamiętnik Teatralny” 1973).

Ale teatr to tylko jeden z kierunków zainteresowań badawczych Tymona Terleckiego. Już przed wojną ogłosił nowatorską wówczas książkę poświęconą twórczości wybitnego poety romantyzmu krajowego, Ryszarda Berwińskiego, zatytułowaną *Rodowód poetycki Ryszarda Berwińskiego* (Poznań 1937, był to przereklamowany tekst wcześniejszej o pięć lat rozprawy doktorskiej). Ważną rolę źródłową odegrała wydana w Glasgow w 1945 r. pod redakcją Terleckiego i Jana Hulewicza dwutomowa praca zbiorowa *Straty kultury polskiej 1939-1944*, zawierająca sylwetki polskich twórców zmarłych w okresie drugiej wojny światowej. Następnie Terlecki opracował dokumentacyjny tom *Trzydziestolecie „Wiadomości”* (Londyn 1957) oraz dwa zbiory poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej (Londyn 1956 i 1980). Ale najważniejszym przedsięwzięciem z tego zakresu prac Terleckiego jest niewątpliwie wydane pod jego redakcją monumentalne dzieło zbiorowe *Literatura polska na obczyźnie 1940-1960* (tomy 1-2, Londyn 1964-1965), nazywane słusznie „Korbutem literatury emigracyjnej”. Z punktu widzenia popularyzowania spraw polskich wobec zagranicznego odbiorcy należy zwrócić uwagę na znaczenie opracowanych przez Terleckiego haseł dotyczących polskiej literatury dla *Encyclopaedia Britannica* oraz *Columbia Dictionary of Modern European Literature* (Nowy Jork 1980). Odrębny charakter posiadają wydane w Londynie w latach 1957 i 1958 dwie prace o tematyce filozoficznej – *Krytyka personalistyczna* i *Egzystencjalizm chrześcijański*.

W dorobku naukowym Tymona Terleckiego zwraca uwagę bogactwo tematyczne i wielostronność perspektyw. Autor z równą swobodą porusza się po tematyce literackiej, teatralnej i filozoficznej, sprawy polskie dostrzega na szerokim, międzynarodowym tle porównawczym, osiąga mistrzostwo w pracach zarówno syntetycznych i interpretacyjnych, jak i dokumentacyjno-edytorskich. A przy tym posługuje się zawsze piękną i klarowną, niczym nie skażoną polszczyzną. Niewątpliwie można mówić o tragicznej sytuacji polskiego teatrologa, który przeszło sześćdziesiąt lat był pozbawiony bezpośredniego kontaktu z żywym, bieżącym polskim teatrem. Niemniej jednak zdumiewała znakomita orientacja

Terleckiego w aktualnym stanie rozwojowym polskiej nauki o teatrze oraz w tym wszystkim, czym żyło polskie środowisko teatralne.

Znajomości w kraju dorobku naukowego i pisarskiego Tymona Terleckiego przez długie lata stała na przeszkodzie peerelowska cenzura, jedynie w niektórych „łagodniejszych” okresach udawało się zamieszczać jego pojedyncze prace w wydawnictwach krajowych, głównie w „Pamiętniku Teatralnym”. Sytuacja zaczęła ulegać zmianie w latach osiemdziesiątych. W 1984 r. ukazał się w Warszawie, w opracowaniu Jerzego Timoszewicza, wspomniany już tutaj zbiór studiów o teatrze zatytułowany *Rzeczy teatralne*, a w 1987 r. w Bibliotece „Więzi” wznowienie obydwóch również wspomnianych powyżej prac filozoficznych. W 1991 r., prawie trzydzieści lat po londyńskim pierwodruku, ukazało się nakładem Wydawnictwa Literackiego w Krakowie pierwsze krajowe wydanie *Pani Heleny*. Ostatnią jak dotąd książkową publikacją jest wydany w 1999 r. we Wrocławiu w opracowaniu Janusza Deglera okazały tom tekstów wspomnieniowych zatytułowany *Spotkania ze swoimi*.

W 1989 r. Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza nadało Tymonowi Terleckiemu tytuł członka honorowego, a w roku następnym Uniwersytet Wrocławski tytuł doktora honoris causa. Z tej ostatniej okazji Terlecki zamierzał, po raz pierwszy po przeszło półwieczu, przyjechać do Polski. Niestety na przeszkodzie tej wymarzonej podróży stanęła ciężka choroba, w wyniku której uroczysta promocja doktorska odbyła się dopiero 3 czerwca 1991 r. w siedzibie Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie.

Z niezwykłą troskliwością przez ostatnie dziesięć lat opiekowała się chorym pisarzem i profesorem jego druga żona, znana angielska polonistka Nina Taylor-Terlecka. Jeszcze w sierpniu 2000 r. zorganizowała ona w Oxfordzie uroczystość z okazji 95-lecia urodzin swego męża. Tymon Terlecki zmarł trzy miesiące później, 6 listopada. Nie doczekał wydania projektowanego poświęconego mu specjalnego zeszytu „Pamiętnika Teatralnego”.